

ЧОДЫРА ШИЯЛТЫШ

Ойлымаш

Лүшкыде тарванаш тўнале гынат, ватыже садак помыжалте да кўпчык гыч вуйжым нўлталын йодо:

— Адак понто погаш кайынет мо?

Семон нимом ыш пелеште, тудо автобусышш вашка. Пала: вате дене ойлаш тўнал веле, писын мучыштен от керт.

— Кө деч йодам?!— ватыже виянрак йўкым лукто, но марийже корзинкам руалтен налын, вашке омсам петырен кодыш. Утаралте.

Эргыже Семоным тўнў вуча. Пенсионер-влакын домино дене модмо ўстембақышт кўзен, йолжым рўзкален шинча.

— Айда каена, эргым,— пелештым ача. Эргыжым “Сергей” маныт гынат, лўм дене ойлаш ок йўрате...

Корзинкаштым, ведраштым вуй ўмбак нўлталын, шўкедыл-шўкедыл, автобусыш пурышт. Шинчаш вер уке. Эргыж дене коктын ик лукеш верланышт.

Ола гыч лекмек, тыгыде пўнчер, чашкер, пасу кояш тўналыч. Нугыдо эр тўтыра мланде ўмбалне ошалген кия. Ырдыж гыч ончалмек, пушенте лумышто шогымыла коеш. Шоссе корно воктене вес тўс: тыште волгыдырак, шудо, тўрлў пеледыш, йошкар пызле тўтыран вўдыжгешыже мушкылтын шогат.

Семон окнаш онча гынат, ушыжо олаште кодын. Еш илиш нерген шоналтымыжат ок шу — лач пашаште веле чыла монда. Тушко куанен коштеш. Теве кызтат у школым нўлтен пытарышт. А эрла кушко колтат? Пачерым ачалаш тўналше бригадыш пуртат гын, йўра ыле. Тушто паша-дарат утларак лектеш, да оза-влакат южгунам кленча деч посна огыт ужате. Раш, кажныже шке пачержым сайынрак ачалымым вуча. “Маляр паша мыланем ок келше,— шонкала Семон.— Мебельым иквереш опымо пўлемыште шырле калташ петырыме тараканла шыгырланен толашет. А, можык, районыш колтат? Теве тидыже йўнеше толшо лиеш ыле”.

А мўнгыштыжў эре иктым колат: мом кевытыште налаш, пошкудо-влак теве тудым налыныт, а ме... Семон але пентгыде пўрўен, шкежат суртышто сай арвер улмым йўрата. Но эре кўранен кошташ — илиш мо? А Клава деч ег мом налмым гына колыштат. Уке, таклан огыл кочаже ойлен ыле: “Ит нал, ораде, тиде ўдырым, илишетым тудо кочкын пытара”. Тидым вик кушеч пален кертат? Таклан огыл ег оила: “Ўдыр улмышт годым чыланат мотор улыт, кушеч осал ватыже лектеш?”..

Помыжалташ тўналше ял воктеке автобус толын шогале. Кок ведрaм вўдвараш сакен, шонто кува таве могырыш калошан йолжым шупшын ошкылеш. Вўдыжгў йолгорно дене комбо-шамыч ужар пўя кўргыш пурен йомыч. Изи агытан, жалым йомдарен, савар ўмбалне шке мурыжым шуялтыш. Воктечше эрген кайышыжла, Семон мушкындыжым тудлан ончыкта:

— Жап деч посна мом кычкыркалет, лашкалык иыл? Теве мый тыланет!

Савар гыч төрштен, шулдыржым перкален, агыган чыве тўшка могырыш куржын колтыш, пуйто тудым воштыр дене ала-кө пералтыш.

— Ну, тый!... — манеш Семон. — Тыгай орадым суртышто кө куча гын, шкежат пеш ушан огыл, очыни.

Шентечын ошкылшо эргыже йўкым пуыш:

— Шўреш пыштен шолташ веле тудо йора...

— Пеш күлеш тыгай канга... Лужо да пуножо веле тудын... Тый, эргым, лучо нерет дене ўпшыч нал, кушечынла понго пуш толеш. Корем чонга гоч каена але куп могырыш волена?

— Каена куп могырыш, — шоналтыде, эргыже вавештыш. Тудо эре күчырак корным ойыраш йората. Ачаже ўчашаш ыш тўнал, кужун гына шўдалтыш.

Вашке нуным шемалге кож-влак авырен шогалыч. Кож воктене ик шудо пырчат кодын огыл, чыла тошкен пытарыме. Семон күшкыла ончале, тошто сумкажым төрлатыш, лопка вачыжым поче-поче шупшыльо да кап-кылыш пуйто у вий пурымым шиже. Чодыраште тудо эре куштылгын, куанен коштеш, эсогыл йўр годымат тышеч лекмыже ок шу. А таче кече сай лийшаш...

Эргыже, кийыше тоям нўлталын, кармывонтын чевер вуйжым перен колтыш.

— Ит тўкў, мыняр гана ойленам! — Сергейжым ача вурса. — Чодыраште кўлдымў нимат ок шоч!

— Ачай, ончал, ошвонго! Йолгорно воктенак кушкеш. А тый тудым ужын отыл! — чодыра мучко эргын йўкшў шергылтеш.

Семон шыргыжал веле колтыш: тиде понгым тудо ўрдыж гычак ужын, эргыжым лўмын тышке конден. Ынде йочан кумылжо нўлталте, тўналеш тудо чодыра мучко куржталаш — почешыже коштын гына шукто.

А чодыра утларак шемырак да чўчкыдырак лияш тўнале. Тыште лач понго вер. Шудат кужурак, вондерат лопкарак. Ончыштеш Семон: йолгорно воктенсе лакуште кужу вондо кушкын шога, ег кап марте нўлталалтын, вуй мучаштыже ош пеледышан зонтик сакалтын. Пўчкын нале тура вондым — мотор пуч лие. Кок-кум вере кўзў дене рожым ыштыш, мучашыжым умшаш налын шўшкалтыш — шиялтыш лият. Йоча годсо модыш молан тудлан кўлын, шкежат ок пале. Чонжо дене тудо шижеш: шиялтыш — тиде чодыран йўкшў, тыште гына тудо келшыше семым пўлекла. А йўкшў могай ныжылге? Ик рожым петырен, пычырик шўлалтет — ваштарешет ик кайык йўкым пуа, весыжым кужунрак темдалат — вес йўк вавешта. Колышт мошташ да шып кошташ күлеш. Чодыра лўшкымым ок йорате, тудо шке семынже ила.

Теве шлагбаумла койшо шем-ош тўсан кугу энгыремыш вондо гыч писын волаш вашка. Энгыремышвот дене шупшын шындыме вичкыж вондо тарваныш, ик лышташ ўлыкў камвозо. Сур кишке модышудо коклаш нушкын пурыш да пўтырналт возо. Изи коля кож вож йымак шылын шинче... Чодыраште кеч-кўнамат илыш шолеш. Семонын кидысе шиялтышат жапын-жапын йўкым пуа.

— Ачай, тый поңгым шке декет тыге поген кондынет мо?— кож йымач лектын, эргыже койдарен йодеш. Семоннын корзинкашкыже ончалын, адак ешара: — Шуко поген отыл улмаш. Теве мыйын мыняре! Ончал! А тый кум шукиан поңгым веле муынат.

— Давай, мокто, мокто шкендым! Шкендым шке от мокто гын, кӧ тыйым мокташ тӱналеш. Ончена, чодыра гыч лекмеке, кӧ утларак поген... Теве шӱшкалгем — ош поңгетым чыла тышке чумырем.

Эргыжат кок парняжым умшаш пыштен шӱшкалтыш да вондер коклаш пурен кайыш. Семон тудым ончен ужатыш. Эргыжын у койышыжлан але нигузе тунем ок шукто.

Ик тылзе ончыч, путевкым налын, еш дене каныме пӧртыш мийышт. Лектын кайыме марте йоча пеш шотан, ача-авам колынтшо рвезе ыле. А каныме пӧртыштӧ чылт вашталте. Икана турбазе марте прогулкыш каен колтыш. Эрдене онча — эргыже сай брюко олмеш кушкедалтше да тумыш-тымло лавыран джинсым чиен шынден. Икмыняр кече гыч аважын кидшагат-шым нумал нангаен да шӱш сакыме вичкыж шинчырлан вашталтен. Тунам Семон чытен ыш керт — кычкырал колтыш эргыж ӱмбак, шӱштӱштӧ дене южышто лупшкедыле... Тыге нунын коклаште келшынамаш кӱрылтӧ. Вачтареш ойлаш, шыпак, шижтарыде лектын каяш тӱнгале Сергейже. Лач чодыра гына нуным иктыш ушен шога. Садлан кажне шуматкечын але рушарнян нуно понто погаш лектын каяш тыршат. Ала тыге эргыжым шке воктеныже кучен сенга? Керек армий марте кучен сенгаш ыле! А тунам...

Чодыра купан верыш, ӱлыкыла, волаш тӱнгале, вӱдыжгылык утларак ешаралте. Ош куз шинчаш шагал логалеш. Резинке кемеш йыгалтын, пелчаншудо, кычырик шоктен, йӱкым луыш. Теве мӧдывуй-влакат кояш тӱналыыч, нунын воктене чевергаи тӱналше турнявӧчыж кушкеш. Ача ден эргылан куп вес могырыш вончаш кӱлеш. Но тура лекташ ок лий — шукерте огыл кугу йӱр эртен. Иктаж кум ментым савырнен каяш перна. А тушто, куп вес могырышто, адак куз тӱналеш — понто кутыжанышын юзо верже.

— Ачай, тушто ала-могай янлык коштеш!— оржак кокла гыч, лӱдын, Сергей куржын лекте. Чурийже ошемын, чӱчкыдын шӱлештеш...

— Могай янлык, кушто?— Семон шкенжым кучаш тырша гынат, шӱмжӧ кӱлткаш тӱнгале. Чодыраште мо гына лийын ок керт? Маска нерген пытартыш жапыште огыт ойлышт. Туге гынат, содык...

— Кушто тудым ужынат?— ачаже виянрак йодо.

— Тушто... Пеш кугу... Купышто... Лекташ толаша да ок керт,— эргыже кидше дене куп могырыш лупшале.

— Ит кычкырле, айда ончалаш каена. Ала шордо? Но тыгай ушан янлык пундашдыме купыш ок пуро,— эргыжлан умылгара Семон.

Ужар кужу шудо ваче деч кӱшкӧ нӧлталантын шога. Тудын шентелне, келге вӱдан купышто, палыдыме кугу янлык почанеш, лекташ толаша. Кидым шуркалыше пелчаншудым коранден. Семон ончыко ончале: кугу презе ала туна?! Кузе тышке тудо логалын? Сангаже ошо, а шкеже гудрон дене йыгкален пытарымыла коеш. Шыга ора вуйжо йыр пыл семын пӧрдеш. Ен толын шогалмым тудо шиже да мӱгыралтен колтыш — полишым йодеш.

Семон воктекыже эргыжын толын шогалмым ышат шиж.

— Ушкал улмаш, а мый, ораде, лұдын колтышым.

— Пентгыдырак варам поткален кондо, — кұптыш ача, — а мый изирак кожым руалын толам. Эх, кандыра уке! Кузе тудым энтек гыч утараш?

Сергей кужу варам шупшын тольо да куп серен кудалтыш. Вара — весым, кумшым... Ачаже изи кожым вожге лукташ толана, пұжалт пытен, ала-көм йұкын вурса... Уке, күзө дене кожым але марте иктат луктын кертын огыл!

— Ачай, — кычкыра эргыже. — Мом пұжалт толашет? Вет тудо мемнан тунана огыл... Пеш күлеш тудын верч орланаш?

— Тугеже тек пурен кайыже мо? Кузе полыш йодино вольыкым кудалтен кает? — ачаже шўлештын ойла, но эргыже савырнен веле шогае.

— Кудалтен, кудалтен... — семынже Сергей ойлыштеш. — Кўтўчө йомдарен — тек шке кычалеш, тудлан оксам тўлат... Тый шке пуренгает гын, тунам кузе?

— Тый луктат, изи отыл! — вазенгыш ачаже.

Эрге шып шоген кодо. Семон кужун шўлалтын да шонкалаш тўнгале: “Кузе куп гыч тунам шупшын лукташ?”

Вольык Семонын шонымыжым пуйто умылыш, тетла почанмыжым чарныш. Лач кугу шинчаж дене полыным йодиныла ончыштеш да вуйжым тудын могырыш савыркала. Кок вара ўмбак шогалын, Семон туна деке тошкен лишеме да кож укш дене вуйжо гыч шыгам ўштыльб.

Уке, тыгай вара ок чыте. Иктеш кылдет гын, пеш сай лишеш ыле. Но... Семон тувыржым кудаше, ластыкын кушкед пытарыш. Ох, логалеш ынде Клава ватыж дец! Юмо серлагыже! Кум варам иктеш кылден шындыш. Ынде тудым мōдывуй ўмбак пышташ күлеш... Лавыран вўдыш пурен кайымыжым шкеат ыш шиж. Кылдалтше варам кучен, туна ваштареш ийын кая. Ночко пылышыжым руалтен палын, шупшаш толаша:

— Айда, тарваныл изишак! Тарване!..

— Ача-ай! — сер ўмбацын эргыже чорикын кычкырал колтыш. Тунамак мōдывуй вўд йымык пурен кайыш. Семон йўкшб гычак палыш: эргыже пеш лўдын: ачажым тудо чамана, йōрата, садлан шўм гыч лекше тыгай йўк чодыра мучко шергылте.

Кенета Семон шкежат лўдын колтыш. Опкын шем вўд тудым тыманмеш тунаже дене пырля нелын кертеш. Куп дене мыскарам ыштымаш — йōрдымō сомыл.

Сергей угыч кок пентгыде ломашым нумал кондыш, ачажлан шуялтыш. Ик кидше дене варам кучен, весыж дене ломашым шўкен, туна деке эркын лишемеш. Ломашым туна мўшкыр йымак шуралтен, весыж дене ончыл йолжым нōлтале. Туна вигак йолжо дене пентгыде серым кычал муо, уло вийже дене удыркален, пел капшым сер тўрыш луктын пыштыш. Изишак каналтымек, ончыл йолжо дене удыркален, сер ўмбак лектын шогае. Почешыже ача, эрге лектыч.

Туна верыштак шога, могыржо чытыра. Ужыт, тудо пеш ноен. Вуйжым эре ен-влак могырыш савыркала, таум ыштымыла коеш.

Эрге моткоч куанен, шыргыжеш, ала-мом тугайым сенышыла, йырым-йыр кумылантын ончыштеш, ончылно пуйто вес тўня эркын почылтеш...